
Autora: Carolina Doñate Alarcón

Tutor: Eudald Díaz Duran

Estudi etnobotànic d'Osona sud

Presentació

Aquest treball de recerca va néixer juntament amb el meu interès pel món de la farmacognòsia. La farmacognòsia és aquella branca de la farmacologia que estudia els principis actius de les plantes medicinals. L'objectiu d'aquest treball, però, no va ser únicament documentar-me sobre aquesta disciplina, sinó que la finalitat principal va ser dur a terme un estudi etnobotànic del sud de la comarca d'Osona. Així, el treball té per objectiu fer un recull del coneixement popular sobre plantes silvestres del territori i tots els seus usos i aplicacions a la vida quotidiana.

El producte final de l'estudi és un catàleg que inclou els agraïments, la presentació del treball, la descripció del territori estudiat, la metodologia, els resultats de l'estudi (una fitxa sobre cada planta amb informació sobre ella), un apartat de remeis i barreges de plantes, els annexos i l'índex. Els objectius secundaris del meu treball són l'elaboració d'un herbari de les plantes silvestres de la zona i d'una farmaciola remeiera. Finalment, aquest treball de recerca també va donar com a fruit nou apartats annexos.

Metodologia i cos del treball

El primer pas per a l'elaboració del treball ha estat la documentació sobre els prin-

cipis actius de les plantes medicinals que em va introduir i posar en context en la matèria. Paral·lelament em vaig informar sobre l'etnobotànica i els seus fonaments teòrics i de les diferents maneres de realitzar un estudi d'aquest tipus. Tot plegat em va servir com a base per realitzar posteriorment la recerca. L'obtenció d'informació es va fer a partir de la xarxa, la documentació a partir de llibres i realitzant una entrevista a un especialista que fa molts anys que està fent una tesi doctoral en etnobotànica (documents proporcionats per ell als annexos núm. 7 i 8 del treball). Podem dividir el procés de l'elaboració del catàleg etnobotànic en dues grans seccions: el treball de camp i la transcripció i la interpretació de les dades recopilades. El treball de camp va consistir en la realització de nombroses entrevistes anònimes. El perfil d'interès dels informants era el de persones nascudes i/o criades a la zona d'Osona sud, especialment al municipi de Centelles. Concretament buscava un tipus d'informant coneixedor de les plantes silvestres de la zona, o bé perquè durant

tota la vida ha fet servir remeis que impliquin utilitzar-les (com la gent de pagès) o bé perquè són entusiastes de les plantes i dels seus usos. L'entrevista, de caràcter indirecte, no seguia unes pautes marcades ni era de caràcter estrictament formal; de fet, no hi havia un seguit de preguntes establertes ni planificades sinó que es basava en mantenir una conversa amb l'informant que pogués aportar tota la informació rellevant i necessària. Per tal d'assolir-ho va ser necessari establir un vincle positiu amb l'informant que facilitava que fluís la conversa i que se sentís còmode compartint els seus coneixements. També vaig documentar part de les entrevistes fotogràficament, i algunes d'aquestes imatges les vaig incloure al treball.

Seguidament, vaig fer un tractament informàtic de les dades, vaig haver de transcriure totes les entrevistes; és a dir, vaig passar tota la informació recopilada a la meua llibreta d'entrevistes a format digital, sintetitzant el contingut que posteriorment em va servir per realitzar el catàleg i organitzant-lo de tal manera que em permetés elaborar estadístiques sobre els informants. La recopilació de totes les entrevistes es pot trobar a l'annex núm. 3. La informació proporcionada per l'informant que podem trobar al catàleg etnobotànic és el nom de la planta, la part utilitzada, el seu mètode de preparació, els seus usos i propietats i algunes anècdotes o curiositats. Un cop vaig tenir tota aquesta informació organitzada vaig fer-ne un recull en un llibret, el qual vaig elaborar amb un programa de disseny gràfic. En total podem trobar 105 espècies de plantes al catàleg. Aquest es veu complementat pels annexos, que inclouen un apartat sobre la preparació de les plantes (annex núm. 1), un glossari amb la terminologia mèdica necessària per entendre el catàleg (annex núm. 2), el recompte total d'herbes i una llista que les recull totes (annex núm. 4) i, finalment, estadístiques sobre els informants, és a dir, mitjanes sobre l'edat, el sexe i el coneixement sobre plantes dels informants (annex núm. 5).

Les plantes que formen part de l'herbari les vaig obtenir a través d'un treball de camp per l'entorn de Centelles que em va permetre recollir plantes per posteriorment premsar-les. Un cop premsades les vaig haver d'identificar i plastificar en cartolines blanques DIN A6 on vaig escriure el seu nom (comú i científic). L'herbari és l'annex núm. 9.

Per tal de fer la farmaciola remeiera vaig recollir plantes i les vaig conservar en flascons de vidre. També vaig tenir la sort que alguns informants em van ensenyar com fer alguns dels seus remeis tradicionals, i fins i tot en algun cas em van donar una mostra d'aquests remeis. La farmaciola té en total pots de vidre de polioll, marialluïsa, farigola, saüquer, milfulles, arç blanc, romaní, til·la, cua de cavall, herba de Sant Joan, espígol i camamilla (tots etiquetats amb el seu nom i les seves propietats), i també un esperit de vi per fer fregues, un unguent cicatritzant, oli de cop i un alcohol per alleujar la picor de les picades de mosquit.

Conclusions

Fer aquest treball em va permetre treure un seguit de conclusions. A nivell dels estudis etnobotànics vaig concloure que són estudis de naturalesa altament rigorosa, especialment com major sigui la mostra d'informants i com més completes i específiques siguin les entrevistes; tot i que en ocasions resulta complicat relacionar l'argot científicotècnic que sovint s'utilitza per redactar l'estudi amb el llenguatge col·loquial que utilitzen els informants.

També em vaig adonar que, tot i ser molt útil conèixer els usos de les plantes no pots saber de cap manera el fonament científic que hi ha al darrere (és a dir, saps per a què serveix una planta però no necessàriament en saps el motiu). Una altra cosa que m'ha permès descobrir fer aquest treball, i concretament l'estudi etnobotànic, és que tot i els avenços tecnològics i farmacològics actuals, els remeis naturals de tota la vida són realment útils i el seu ús no s'ha de reemplaçar necessàriament. Aquests usos de les plantes silvestres s'han vist eclipsats principalment pels avenços en aquests camps i perquè l'accés a aquests nous «remeis» està cada vegada més a l'abast de tothom.

Els estudis etnobotànics són una eina molt poderosa per a la preservació del saber popular pel que fa als usos tradicionals de les plantes. Aquesta saviesa popular corre el risc de ser perduda per sempre més, ja que aquelles persones que la conserven sovint no comparteixen o no documenten aquests coneixements precisament per falta d'interès de les generacions més joves. És per això que és necessari emfatitzar la necessitat de documentar aquest coneixement ja que també és important fer justícia a les persones que el conserven, i als seus avantpassats que el van passar de generació en generació. Sovint la gent desconeix les utilitats de les plantes medicinals o en desconfia, cosa que contribueix precisament al fet que aquests coneixements ancestrals es perdin. Molts d'aquests coneixements, que abans eren la norma i abundaven entre la gent, ara han quedat abandonats i pateixen el risc de ser oblidats per sempre més, morint amb les persones que els recorden. Aquesta saviesa popular està en perill d'extinció i és responsabilitat de les generacions actuals procurar que es conservi. Els canvis socials que s'han produït al nostre país, i arreu del món, en què el procés d'urbanització de la societat ha comportat la pèrdua de contacte amb el món natural, és també una de les principals causes que aquests coneixements s'estiguin perdent.
